

Małgorzata Stando-Pawlik

Program pracy terapeutycznej z dzieckiem z podejrzeniem ABD

Logopedia Silesiana 2, 204-217

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAŁGORZATA STANDO-PAWLIK

Przedszkole Miejskie nr 29 w Sosnowcu

Program pracy terapeutycznej z dzieckiem z podejrzeniem ABD¹

W przypadku dziecka z podejrzeniem ABD należy jak najszybciej wdrożyć kompleksowy program terapeutyczny. Zakłada się, że tego typu program, realizowany w powiązaniu z terapią psychologiczną i terapią SI, przyniesie optymalne efekty w następujących obszarach:

- umiejętność czytania;
- rozwój mowy i języka dziecka;
- orientacja w przestrzeni i schemacie ciała;
- koordynacja wzrokowo-ruchowa;
- sprawność ruchowa, w tym również manualna;
- pamięć i koncentracja;
- poziom samooceny;
- kontakty społeczne.

Cele ogólne:

- stymulowanie i usprawnianie rozwoju funkcji psychomotorycznych;
- rozwijanie mowy;
- wspieranie rozwoju umiejętności;
- wzbogacanie wiadomości;
- eliminowanie niepowodzeń oraz ich emocjonalnych i społecznych konsekwencji.

¹ Prezentowany program pracy terapeutycznej z dzieckiem z podejrzeniem ABD stanowi praktyczną realizację teoretyczno-empirycznych rozstrzygnięć. Por. O. PRZYBYŁA, M. STANDO-PAWLIK: *Atypowy rozwój mózgu jako zaburzenie wpływające dysfunkcyjnie na rozwój psychomotoryczny i społeczny dziecka – ujęcie interdyscyplinarne*. „Logopedia Silesiana” 2012, t. 1, s. 61–81 oraz artykuł w niniejszym tomie (s. 145–160).

Cele etapowe:

- wspomaganie rozwoju sprawności manualnej i graficznej;
- usprawnianie percepcji wzrokowej i słuchowej;
- usprawnianie koordynacji wzrokowo-słuchowej, wzrokowo-ruchowej i słuchowo-ruchowej;
- usprawnianie orientacji w schemacie własnego ciała i przestrzeni;
- ćwiczenia koncentracji uwagi;
- wspomaganie rozwoju ruchowego;
- wzbogacenie zasobu słownictwa;
- motywowanie do systematycznej pracy i ćwiczeń;
- rozbudzanie wiary we własne siły.

I. Poziom sprawności ruchowej (motoryka orofacjalna, mała motoryka, duża motoryka)

Poziom sprawności manualnej jest proponowany ze względu na obniżoną sprawność manualną dziecka. Priorytetem jest więc usprawnienie drobnych i precyzyjnych ruchów palców i rąk oraz zniwelowanie napięcia mięśniowego, które często występuje podczas wykonywania tego rodzaju czynności.

A. Ćwiczenia oddechowe i fonacyjne:

- wddech nosem (usta zamknięte) i wydech ustami;
- dmuchanie na płomień świecy;
- dmuchanie na piłeczkę pingpongową, wyścigi piłeczek;
- dmuchanie na kulkę z waty, na wiatraczek;
- chuchanie na rękę;
- naśladowanie lokomotywy: „ffff”, „szszsz”;
- naśladowanie balonika – wypuszczanie powietrza z jednoczesnym odgłosem „sssss”;
- nadmuchiwanie balonika;
- naśladowanie syreny: „eu-eu-eu”, „au-au-au”, „io-io-io” – na jednym wydechu;
- dmuchanie na piórko / balon, aby nie spadło;
- powtarzanie zdań na jednym wydechu – najpierw krótkich, potem coraz dłuższych;

B. Ćwiczenia usprawniające narządy artykulacyjne:**Ćwiczenia warg:**

- wymawianie na przemian „a – o”, przy oddaleniu od siebie wargi górnej i dolnej;
- oddalanie od siebie kącików ust – wymawianie „iii”;
- zbliżanie do siebie kącików ust – wymawianie „uuu”;
- naprzemienne wymawianie „i – u”;
- cmokanie;
- parskanie;

- masaż warg zębami (górnymi dolnej wargi i odwrotnie);
- wysuwanie warg w „ryjek”, cofanie w „uśmiech”;
- wysuwanie warg w przód, następnie przesuwanie warg w prawo i w lewo;
- wysuwanie warg w przód, następnie krążenie wysuniętymi wargami.

Ćwiczenia języka:

- „głaskanie podniebienia” czubkiem języka przy szeroko otwartych ustach;
- oblizywanie dolnej i górnej wargi przy ustach szeroko otwartych (krążenie językiem);
- oblizywanie dolnych i górnych zębów;
- dotykanie czubkiem języka na zmianę do górnych i dolnych zębów, przy maksymalnym otwarciu ust (zuchwa opuszczona);
- wysuwanie języka w przód i cofanie w głąb jamy ustnej;
- kląskanie językiem;
- rurka – wargi ściągnięte i zaokrąglone unoszą boki języka.

Ćwiczenia usprawniające podniebienie miękkie:

- wywołanie ziewania przy nisko opuszczonej szczęce dolnej;
- płukanie gardła ciepłą wodą;
- głębokie oddychanie przez usta przy zatkanym nosie i odwrotnie;
- wymawianie połączeń głosek tylnojęzykowych zwartych z samogłoskami, np.: „ga”, „go”, „ge”, „gu”, „gy”, „gi”, „gą”, „gę”, „ka”, „ko”, „ke”, „ky”, „ki”, „ku”, „ak”, „ok”, „ek”, „ik”, „yk”, „uk”;
- nabieranie powietrza nosem i zatrzymanie w jamie ustnej;
- przenoszenie skrawków papieru za pomocą słomki.

Ćwiczenia policzków:

- nadymanie policzków;
- wciąganie policzków;
- nabieranie powietrza w usta i zatrzymanie w jamie ustnej, krążenie powietrzem, powolne wypuszczanie powietrza;
- naprzemienne nadymanie i wciąganie policzków;
- nabieranie powietrza w usta, przesuwanie powietrza z jednego policzka do drugiego na zmianę.

C. Zabawy i ćwiczenia rozluźniające napięcie mięśni rąk oraz całego ciała:

Ćwiczenia relaksacyjne:

- relaksacja według Jacobsona;
- relaksacja według Wintreberta;
- relaksacja oparta na treningu autogennym w wersji A. Polender;
- wizualizacja przy muzyce relaksacyjnej;
- stosowanie masażu Shantala o działaniu relaksacyjnym i stymulującym centralny układ nerwowy.

Malowanie:

- „Malowanie Dziesięcioma Palcami”;
- wypełnianie kolorem całej powierzchni kartki – dowolne ruchy ręki;
- wypełnianie kolorem całej powierzchni kartki z zachowaniem kierunku malowania od lewej do prawej i od góry do dołu;
- malowanie na dużym arkuszu papieru form kolistych: słońca, kwiatów, kół, kolorowych baloników itp. z zachowaniem kierunku malowania przeciwnego do ruchu wskazówek zegara;
- malowanie form kolistych różnej wielkości po linii z zachowaniem kierunku malowanie przeciwnego do ruchu wskazówek zegara;
- malowanie form falistych i łukowatych według wzoru jednym ciągłym ruchem z zachowaniem kierunku od lewej do prawej.

D. Ćwiczenia usprawniające czucie palców:

- stukanie czubkami palców (naśladowanie gry na fortepianie);
- dotykanie przedmiotów o różnych fakturach, określanie odczuć związanych z dotykiem danego przedmiotu;
- „malowanie” suchym palcem na plecach np. kolegi, w kuwecie z piaskiem;
- malowanie pęczkiem waty;
- modelowanie w glinie i plastelinie (wałkowanie, ugniatanie, tworzenie kul);
- wyrzynki i naklejanki;
- nawlekanie koralików, słomek, makaronu itp.;
- haftowanie na tekturkach z dziurkami.

E. Ćwiczenia grafomotoryczne:

- kreślenie form kolistych;
- kreślenie prostych linii, łączących wyznaczone punkty;
- rysowanie kredkami konturowych rysunków poprzez przerysowywanie, obrysowywanie i kalkowanie;
- kreślenie linii w ograniczonym polu (zakreskowanie);
- kalkowanie szlaczków i wzorów;
- rysowanie szlaczków i wzorów według wzoru;
- kalkowanie rysunków (ćwiczenia grafomotoryczne według Tymichovej) – zdobywanie kolejnych poziomów sprawności.

F. Usprawnianie motoryki dużej:

- ćwiczenia prawidłowej postawy ciała z wykorzystaniem przyrządów gimnastycznych oraz umiejętności samokontroli dziecka;
- ćwiczenia według W. Sherborne – rozwijanie świadomości ciała, wycucie swoich części ciała;
- ćwiczenia rozwijające równowagę;
- ćwiczenia bieżne;
- ćwiczenia w czworakowaniu;

- gry i zabawy zespołowe;
- gry i zabawy z piłką (toczenie, rzucanie, rzuty do celu).

II. Poziom percepcji wzrokowej i orientacji przestrzennej

Poziom ten jest proponowany ze względu na trudności w analizie i syntezie wzrokowej oraz w abstrahowaniu w przypadku dziecka z ABD. Zaburzeniom tego typu towarzyszy bowiem słaba orientacja w obrębie własnego ciała i w przestrzeni. Celem ćwiczeń jest więc rozwijanie poszczególnych umiejętności, w tym również pamięci wzrokowej.

A. Ćwiczenia usprawniające percepcję wzrokową:

- rozpoznawanie treści obrazków – wskazywanie ilustracji o określonej treści oraz przedstawiających określony przedmiot;
- rozpoznawanie treści obrazka, pokazywanego w krótkich ekspozycjach;
- rozpoznawanie przedmiotów na ilustracjach w formie wykropkowanego konturu;
- dobieranie par jednakowych obrazków (loteryjki, dobierani, gra w domino);
- dobieranie części do całego obrazka;
- układanie obrazków z części według wzoru;
- układanie obrazków z części bez wzoru;
- zgadywanie, czego brakuje na ilustracji lub w układzie przedmiotów;
- porównywanie dwóch przedmiotów lub ilustracji (wyszczególnianie różnic);
- układanie kompozycji geometrycznych z figur geometrycznych według wzoru;
- rysowanie kompozycji geometrycznych z figur geometrycznych według wzoru;
- kończenie zaczętych rysunków, rysowanie odbicia lustrzanego przedmiotów;
- łączenie kropek linią;
- odwzorowywanie graficzne wzorów;
- oglądanie ilustracji i wypowiedanie się na ich temat („co jest na obrazku?”, „co robi?”).

B. Ćwiczenia usprawniające koordynację wzrokowo-ruchową:

- napełnianie pudełka klockami, koralikami;
- wkładanie klocków do pudełka według kształtów;
- łączenie kropek w jedną linię;
- obwodzenie konturów rysunków, przekalkowywanie ich przez szkło, kalkę techniczną;
- pogrubianie i odwzorowywanie prostych kształtów;
- obrysowywanie szablonów;
- zamalowywanie rysunku konturowego;
- zakreskowywanie pól rysunku (liniami pionowymi, poziomymi, ukośnymi, falistymi);
- nawlekanie koralików, słomek, makaronu na nitkę;
- zabawy tematyczne – naśladowanie czynności;

- zabawy z piłką – turlanie w określone miejsce, rzucanie, łapanie;
- układanie klocków w jednej linii;
- odwzorowywanie wytworów z mas plastycznych;
- układanie wzorów geometrycznych według widzianego wzoru;
- układanie wzorów geometrycznych według wzoru widzianego w krótkiej ekspozycji;
- budowanie wieży z klocków;
- wycinanie po linii prostej;
- wycinanie po linii łamanej;
- wycinanie po linii falistej;
- wycinanie rysunku;
- zabawy konstrukcyjne według instrukcji słownej i obrazkowej.

C. Ćwiczenia usprawniające orientację w schemacie własnego ciała i przestrzeni:

- zabawa w „Marionetkę”, „Ślepcę”, „Robota”;
- kreślenie kształtów graficznych według wzoru;
- określanie położenia przestrzennego przedmiotów: „na górze”, „na dole”, „z boku”, „w środku”, „z tyłu”, „z przodu”, „z prawej”, „z lewej”;
- określanie położenia przedmiotów względem siebie;
- porównywanie przedmiotów i obrazków różnej wielkości;
- określanie prawej i lewej strony swojego ciała;

D. Ćwiczenia rozwijające pamięć wzrokową:

- obserwacja najbliższego otoczenia – opisywanie otoczenia oraz osób, które się w nim znajdują, zauważanie zmian zachodzących w otoczeniu;
- odnajdywanie w otoczeniu znanym dziecku podanych przedmiotów;
- odszukiwanie takich samych przedmiotów w otoczeniu znanym dziecku.

III. Poziom rozwoju mowy i myślenia

Celem poziomu rozwoju mowy i myślenia jest rozwijanie umiejętności językowych, w tym przede wszystkim swobodnego wypowiedzania się na określony temat, poszerzenie słownictwa dziecka, a co za tym idzie – pamięci słownej oraz myślenia.

A. Ćwiczenia rozwijające mowę dziecka (od 0 do 6. roku życia)

1. Piosenki, wierszyki i zabawy paluszkowe:

Małe rączki

Małe rączki sobie klaszczą.
Czasem także się pogłaszczą.
I w kolanka zastukają.
No i dzieciom pomachają.

Rączki robią klap klap klap

Rączki robią klap klap klap.
Nóżki robią tup, tup, tup.

Tutaj swoją głowę mam.
A na brzuszku bam bam bam.

Rodzinka

[dotykamy kolejno paluszków dziecka, zaczynając od kciuka]

Ten duży – to dziadzius.
A obok – babunia.
Ten w środku – to tatuś.
A przy nim – mamunia.
A to jest – dziecinka mała.
A to – moja rączka cała!

Głowa, ramiona...

Głowa, ramiona, kolana, pięty.
Kolana, pięty, kolana, pięty.
Głowa, ramiona, kolana, pięty.
Oczy, uszy, usta, nos.

Jedzie pociąg fu – fu – fu

Trąbka trąbi tru – tu – tu.
A bębenek bum – bum – bum.
Na to żabki kum – kum – kum.
Woda z kranu kap – kap – kap.
Konik człapie: człap – człap – człap.
Mucha brzęczy: bzy – bzy – bzy.
A wąż syczy: sss, sss, sss.
Rączki robią: klap, klap, klap.
Nóżki tupią: tup, tup, tup.

Tutaj swoją główkę mam

Tutaj swoją główkę mam,
a na brzuszku: bam, bam, bam.
Buzia robi: am, am, am,
oczy patrzą tu i tam.
Tutaj swoje uszy mam,
a na nosku sobie gram.

Tu paluszek, tu paluszek

Kolorowy mam fartuszek.
Tu jest nóżka, a tu druga,
a tu oczko ładnie mruga.
Tu jest uszko i tu uszko.
Buzia cała jak jabłuszko.
Tu jest nosek, tu ząbeczki,
tu wpadają cukiereczki.

Kapu, kapu, kapu, kap, deszczyk sobie pada

Do siostrzyczki przyszedł brat i tak jej powiada:

Tyś królewna, a ja król, gdzieś pójdziemy sobie,
wezmę babci parasol, deszcz nam nic nie zrobi.

Czapla

Chodziła tu czapla
Na wysokich nogach,
Chodziła po desce...
Opowiadać ci jeszcze?

Wpadła gruszka do fartuszka

Wpadła gruszka do fartuszka,
a za gruszką dwa jabłuszka,
a śliweczka wpaść nie chciała,
była jeszcze niedojrzała.

2. Ćwiczenia wczesnej nauki czytania (od 12. miesiąca życia):

- podawanie dziecku nazw samogłosek wraz z obrazem graficznym – każda samogłoska powinna być zapisana drukowanym pismem bezszeryfowym na osobnym kartoniku 5 cm x 5 cm – stymulacja prawej półkuli;
- kolejne etapy wczesnej nauki czytania, przebiegające zgodnie z serią książek „Kocham czytać” Jagody Cieszyńskiej.

3. Trening słuchowy:

- naśladowanie / powtarzanie odgłosów otoczenia: zwierząt, pojazdów itp. – angażuje pola ruchowe obu półkul;
- różnicowanie odgłosów otoczenia:
 - pokazujemy dziecku, jakie dźwięki wydają przedmioty codziennego użytku, np. worek foliowy, łyżki (stukanie), nożyczki, kartki papieru (gniecenie) itp.; prosimy dziecko, aby się odwróciło albo zamknęło oczy; po demonstracji odgłosu dziecko odgaduje, co słyszało – stymulacja prawej półkuli;
 - prezentujemy kolejno 2–3 dźwięki; dziecko po ich usłyszeniu odpowiada, co słyszało kolejno – stymulowanie prawej i lewej półkuli;
 - odtwarzamy nagrania odgłosów otoczenia lub zwierząt, dziecko podaje nazwę tego, co słyszało, i wskazuje na ilustracji – stymulowanie prawej i lewej półkuli;
 - odtwarzamy kolejno 2–3 nagrania; dziecko układa obrazki ilustrujące nagranie według kolejności odtwarzania;
- odtwarzanie wystukiwanego rytmu;
- różnicowanie głosek o podobnym brzmieniu; przygotowujemy ilustracje:
 - miasto – ciasto;
 - las – pas;
 - kury – góry;
 - półka – bułka;
 - koza – kosa;

- kasa – kasza;
- mąka – łąka;
- noże – morze itp.;

prosimy, aby dziecko podało nam ilustrację, wyraźnie wybrzmiewając nazwę; następnie prosimy o ilustrację opozycyjną; zachęcamy dziecko do wypowiedzenia nazw poprzez zamianę ról – ćwiczenie słuchu fonemowego;

- trening słuchowy Elżbiety Wianeckiej.

4. Stymulacja kształtowania się dominacji stronnej:

- organizowanie zabaw, w których dziecko wykorzystuje wybraną (dominującą) rękę, nogę, oko, ucho, np. rysowanie, malowanie (narzędzie pisarskie lub malarzkie kładziemy na środku kartki, aby dziecko samo wybrało rękę, którą będzie rysować), kopanie piłki, wchodzenie na stopień, wykonywanie zdjęć aparatem, patrzenie przez lunetę / lupę itp.;
- porządkowanie przedmiotów zawsze od lewej do prawej, np. układanie muru, pociągu z klocków, układanie wzorów z figur geometrycznych, samochodów itp.; przeliczanie przedmiotów również od lewej do prawej;
- układanie obrazków obok siebie, równoczesne wyraźne wypowiadanie ich nazwy; dziecko odtwarza poprawną kolejność;
- stymulowanie dziecka do powtarzania sekwencji (początkowo dwóch) samogłosek, a następnie powtarzania sylab otwartych, np. A E, U I, O A, BA MA, PO ME;
- dobieranie takich samych obrazków, np. z użyciem gry „memory”;
- czytanie z dzieckiem samogłosek i wyrażen dźwiękonaśladowczych – zachęcanie do samodzielnego odczytywania napisów lub do dokładania etykiet do obrazków;
- wrzucanie z dzieckiem koralików, fasolek, klocków do pojemników; można przy tym wykorzystać segregację przedmiotów według określonej cechy;
- ćwiczenia grafomotoryczne:
 - rysowanie linii od lewej do prawej;
 - rysowanie po śladzie, aż do coraz trudniejszych wzorów;
 - kopiowanie;
 - kalkowanie;

ćwiczenia te można urozmaicić poprzez „rysowanie” palcem w pojemniku z kaszą manną lub piaskiem, malowanie palcami, kalkowanie przez kalkę techniczną, rysowanie na szkle;

- nawlekanie koralików na sznurek:
 - według pomysłu dziecka;
 - według wzoru cały czas eksponowanego;
 - z pamięci – wzór pokazujemy w krótkich ekspozycjach;
- układanie wzorów z figur geometrycznych:
 - według pomysłu dziecka;
 - według wzoru cały czas eksponowanego;
 - z pamięci – wzór pokazujemy w krótkich ekspozycjach;

- układanie historyjek obrazkowych początkowo 2–3-elementowych, ukazujących następstwo czasowe, jeśli dziecko je opanuje, przechodzimy do przyczynowo-skutkowych – pilnujemy właściwego kierunku układania; zachęcamy do opowiadania historyjki nawet „po swoim”; za każdym razem pamiętamy, aby dziecko miało właściwy wzór wypowiedzi; gdy dziecko już lepiej mówi, zachęcamy do opowieści bez zerkania na obrazek – chodzi o odtwarzanie sekwencji z pamięci;
- ćwiczenia układania obrazków początkowo z 2–3 części, podzielonych linią prostą;
- wprowadzenie sylab prymarnych we wczesnej nauce czytania;
- ćwiczenia sekwencji – uzupełnianie, odwzorowywanie, kontynuowanie – na materiale tematycznym (obrazki) i atematycznym (wzory);
- ćwiczymy obracanie figur w przestrzeni na materiale tematycznym i atematycznym;
- odtwarzanie wzoru z klocków dwukolorowych (np. czarno-białych) z zachowaniem kierunku od lewej do prawej i od góry do dołu.

5. Ćwiczenia pamięci sekwencyjnej (związanej z funkcjami lewopółkulowymi) i symultanicznej (związanej z funkcjami prawopółkulowymi):

Ćwiczenia pamięci symultanicznej:

- układanie przed dzieckiem 5 zdjęć przedstawiających twarze domowników / 5 ilustracji przedstawiających zabawki; ze swojego zestawu terapeuta pokazuje jedno zdjęcie / jedną ilustrację i odkłada je odwrócone na stolik; zadaniem dziecka jest wskazanie takiej samej fotografii / ilustracji w swoim zestawie;
- układanie przed dzieckiem 5 zdjęć przedstawiających twarze domowników / 5 ilustracji przedstawiających zabawki; ze swojego zestawu terapeuta pokazuje jednocześnie 2 zdjęcia / 2 ilustracje i odkłada je odwrócone na stolik; zadaniem dziecka jest wskazanie takich samych fotografii / ilustracji w swoim zestawie;
- powyższe ćwiczenia powtarza się z wykorzystaniem innego zestawu obrazków jednej kategorii, np. ubrania, zwierzęta, pokarmy, zwiększając stopniowo liczbę obrazków w zestawie oraz liczbę prezentowanych jednocześnie obrazków;
- układanie z figur geometrycznych wzorów, stopniując poziom trudności; zadaniem dziecka jest odtworzenie wzoru;
- układanie przed dzieckiem 10 lub 15 obrazków przedstawiających różne figury geometryczne; ze swojego identycznego zestawu terapeuta prezentuje jednocześnie 2 obrazki i odkłada na stolik; zadanie dziecka polega na wskazaniu 2 obrazków w swoim zestawie; w późniejszym etapie ćwiczeń zwiększa się liczbę prezentowanych obrazków do 3; ważne jest, aby prezentacja obrazków była jednoczesna i jednoczesne było również odkładanie ich na stolik.

Ćwiczenia pamięci sekwencyjnej, ułożone rozwojowo:

- powtarzanie powyższych ćwiczeń, ale tym razem prezentuje się obrazki kolejno: najpierw jeden, potem drugi; zadaniem dziecka jest ułożenie obrazków w kolejności prezentowania;
- układanie 6 obrazków, np. słodyczy, zabawek; po nazwaniu wszystkich obrazków są one odwracane; terapeuta zadaje dziecku pytania: „gdzie jest jabłko?”, „gdzie są lody?”;
- odtwarzanie rytmu; potrzebne są kolorowe klocki (różne kolory), drewniany młoteczek (pałeczka) – terapeuta stuka młoteczką w klocki, dziecko odtwarza ruch i rytm, uderzając kolejno w te same klocki;
- śpiewanie piosenek z gestem; zachęcanie dziecka do powtarzania sekwencji;
- pokazywanie dziecku sekwencji ruchów, np. kłaśnij – tupnij – kłaśnij, z prośbą o ich powtórzenie;
- odtwarzanie rytmu ze słuchu (dziecko nie widzi, jak terapeuta go wykonuje);
- kończenie wersów wierszyków;
- odczytywanie opanowanych samogłosek / sylab od lewej do prawej.

B. Ćwiczenia rozwijające i wzbogacające słownik dziecka i pamięć słowną:

- wskazywanie i nazywanie przedmiotów (także na ilustracjach);
- nazywanie wskazywanych przedmiotów;
- wskazywanie i nazywanie określonych czynności (także na ilustracjach);
- nazywanie czynności;
- wskazywanie na ilustracji określonych obiektów odpowiadających danym przymiotnikom (np. „nowy – stary”; „smutny – wesoły”; „mały – duży”);
- właściwe używanie przymiotników w zdaniu;
- ćwiczenia we właściwym używaniu zaimków i przymiłek;
- wykonywanie usłyszanych poleceń:
 - układanie zabawek, ilustracji według podanego słownie polecenia;
 - segregowanie przedmiotów według słownego polecenia;
 - wykonywanie określonych ruchów według polecenia;
- oglądanie książek i czasopism dziecięcych – nazywanie i opisywanie ilustracji, znajdujących się w nich;
- odpowiadanie na pytania dotyczące oglądanych ilustracji;
- tworzenie pisemnych opowiadań na temat ilustracji;
- układanie rymów;
- rozwiązywanie krzyżówek i rebusów;
- szukanie wyrazów ukrytych w wyrazach i wykreślankach;
- łączenie sylab, wyrazów w celu uzyskania jednego słowa;
- dobieranie słów łączących się tematycznie;
- wyszukiwanie słów, które nie łączą się tematycznie (wskazywanie słowa, które nie pasuje do pozostałych);
- podawanie słów o przeciwnym znaczeniu;

- tworzenie rodziny słów;
 - nauka wierszy i piosenek na pamięć.
- C. Ćwiczenia doskonalące wypowiedzi pod względem gramatycznym i logicznym:**
- rozwiązywanie zagadek słownych;
 - dopasowywanie brakujących słów do tekstu;
 - układanie zdań, w których wyrazy rozpoczynają się daną głoską;
 - rozwijanie zdań prostych;
 - łączenie dwóch zdań odpowiednimi spójnikami;
 - układanie pytań do przeczytanego tekstu;
 - układanie zdań przeczących;
 - zabawa „prawda czy fałsz”;
 - tworzenie ustnych i pisemnych opisów cech ludzi, zwierząt, przedmiotów;
 - zadawanie pytań w celu rozwiązania zagadki;
 - układanie zagadek słownych;
 - układanie zdań na zadany temat;
 - opowiadanie na zadany temat;
 - poprawianie wypowiedzi niepoprawnych gramatycznie;
 - wskazywanie zdań poprawnych gramatycznie.

IV. Poziom doskonalenia umiejętności czytania

Gdy dziecko wykazuje trudności w nauce czytania, przejawiające się przedłużającym głosowaniem, można wówczas wykorzystać w pracy terapeutycznej metodę 18 struktur wyrazowych. Proponowana przez Ewę Kujawę i Marię Kurzynę metoda polega na praktycznym poznawaniu przez dzieci wykazujące trudności w nauce czytania i pisania różnorodnych wyrazów uporządkowanych w 18 zestawach ćwiczeń. Każdy kolejny zestaw zawiera wcześniej poznane wyrazy o określonej budowie (zachowując zasadę stopniowania trudności). Metoda ta opiera się na analizie sylabowo-głoskowej wyrazów w powiązaniu z ich budową literową. Ma ona na celu nauczenie automatycznego nazywania kształtów fonogramów oraz rozwijanie zdolności umieszczania ich w słowie w odpowiedniej kolejności. Elementami różnicującymi zestawy ćwiczeń są liczba i budowa sylab. Wyróżnienie sylab jest podstawą tej metody¹.

Autorki proponują następujące etapy pracy z dziećmi:

- Część 1.: Wyrazy dwusylabowe o schemacie zapisu: ●● – ●●, np. „ko – za”;
- Część 2.: Wyrazy wielosylabowe o schemacie zapisu każdej sylaby: ●● i zróżnicowanej ich liczbie, np. „ka–ru–ze–ła”;
- Część 3.: Wyrazy jednosylabowe o schemacie zapisu: ●●●, np. „kot”, „kosz”;

¹ E. KUJAWA, M. KURZYNA: *Reedukacja dzieci z trudnościami w czytaniu i pisaniu „metodą 18 struktur wyrazowych”*. Warszawa, WSiP 1994.

- Część 4.: Wyrazy dwusylabowe o schemacie zapisu: ●● – ●●●, np. „re – bus”, „sza – lik”;
- Część 5.: Wyrazy dwusylabowe o schemacie zapisu: ●●● – ●●, np. „buł – ka”, „licz – ba”;
- Część 6.: Wyrazy dwusylabowe o schemacie zapisu: ●●● – ●●●, np. „Ber – lin”, „kasz – tan”;
- Część 7.: Wyrazy wielosylabowe, składające się z różnej liczby sylab o schemacie zapisu: ●● oraz ●●●, np. „wyw – rot – ka”, „cza – pecz – ka”;
- Część 8.: Wyrazy jednosylabowe o schemacie zapisu: ●●●●, np. „jest”, „czort”, „patrz”;
- Część 9.: Wyrazy jednosylabowe o schemacie zapisu: ●●●, np. „dwa”, „szła”;
- Część 10.: Wyrazy dwusylabowe o schemacie zapisu: ●●● – ●●, np. „kra – ta”, „ska – cze”;
- Część 11.: Wyrazy dwusylabowe o schemacie zapisu: ●●● – ●●●, np. „mły – nek”, „chła – pać”;
- Część 12.: Wyrazy jednosylabowe o schemacie zapisu: ●●●●, np. „staw”, „klucz”;
- Część 13.: Wyrazy dwusylabowe o schemacie zapisu: ●●●● – ●●, np. „słom – ka”;
- Część 14.: Wyrazy dwusylabowe o schemacie zapisu: ●●●● – ●●●, np. „kras – nal”, „czwar – tek”;
- Część 15.: Wyrazy jednosylabowe o schemacie zapisu: ●●●●●, np. „sklep”, „wschód”;
- Część 16.: Wyrazy jednosylabowe o schemacie zapisu: ●●●●●, np. „kleks”, „chwast”;
- Część 17.: Wyrazy o zróżnicowanej strukturze literowej, zawierające spółgłoski miękkie, np. „kobialka”;
- Część 18.: Wyrazy składające się z różnej liczby sylab o zróżnicowanej niejednolitej budowie².

Dla ułatwienia dziecku orientacji w budowie wyrazu autorki zastosowały – powszechnie używane w nauce czytania i pisania, a także w reedukacji – kolory. Kolorem czerwonym oznacza się samogłoski, czarnym – spółgłoski, zielonym – sylaby. W każdym z wyróżnionych zestawów można stosować następujące techniki pracy, które stanowią część omawianej metody:

- graficzne schematy budowy wyrazów;
- suwaki;
- wprawki;
- łańcuchy sylabowo-wyrazowe;
- słuchowe i wzrokowe różnicowanie słów dźwiękowo i graficznie podobnych;
- tworzenie nowych wyrazów o aktualnie omawianej strukturze z wybranych liter lub sylab wyrazów ilustrowanych na obrazkach;
- słuchowe i wzrokowe wersje ćwiczeń, np. „Co się kryje w tym wyrazie?”;
- rozsypanki wyrazowo-zdaniowe;

² E. KUJAWA, M. KURZYNA: *Reedukacja dzieci z trudnościami w czytaniu i pisaniu...*

-
- zagadki;
 - czytanie zdań złożonych z wyrazów o znanej strukturze sylabowo-literowej na materiale drukowanym oraz pisanie ich z pamięci;
 - pisanie zdań ze słuchu³.

Metoda 18 struktur wyrazowych jest doskonała do pracy z dziećmi wykazującymi trudności w czytaniu i pisaniu. Jej walorem jest przede wszystkim doskonalenie obu umiejętności na tym samym materiale słownym. Ponadto angażuje ona i rozwija analizatory: wzrokowy, słuchowy i kinestetyczno-ruchowy. Ich prawidłowe funkcjonowanie jest niezbędne, aby osiągnąć sukcesy w nauce szkolnej.

³ Ibidem.